

143 (143).
GAYANE ATURYAN'IN* ANLATTIKLARI
(1909, ZEYTUN DOĞUMLU)

Bizim Aturents ailesi Zeytun'da değirmen taşı ustalarıyla tanınırdı. 1915 yılında Zeytunluları sürgüne gönderdiklerinde, ben topu topu beş yaşındaydım. Dört kız kardeşim vardı. Ama, Türk'ün yatağanı sadece bizi baba evimizden mahrum bırakmakla kalmadı, aynı zamanda binlerce Zeytunluyu da Arap çöllerine sürdü. Sürgünün dayanılmaz yollarında dört kız kardeşim de arka arkaya bir hafta içerisinde öldü; ama, açlıktan mı, hastalıktan mı öldüklerini bilmiyorum. Sadece bildiğim şudur ki, ben mucize eseri olarak kurtulup hayatta kaldım. Babamız, değirmen taşı imal eden ve dağ gibi heybetli o adam da öldü. Büyükannem : “Bu eziyetlere dayanamadı, safra kesesi patladı, öldü” derdi. Ben, zayıf ve küçük yapılı Zaruhi annemin ve oğlunu kaybeden Zarmanuhi büyükannemin yanında kaldım. Aç susuz yürümekten ağızımda köpükler oluştuğunu hatırlıyorum. Bir yere vardık; anneannem bize : “Artık yürüyemiyorum” dedi. Zavallı kadının ayakları şişmişti; artık yürüyemiyordu; “Beni bırakın; siz gidin; kabileye yetişin” dedi.

Ben ağlamaya başladım; çünkü, büyükannemi çok seviyordum. O benim gözyaşlarımı görerek ayağa kalkmayı denedi. Bir iki adım atmıştı ki, tekrar yere düştü; yere oturdu. Annem şaşırılmış; ne yapacağını bilemiyordu. Onu bırakıp, elimden tutarak yoluna devam etti. Ben yeniden ağlamaya, bağırıp çağırmaya başladım : “Sen pis annesin! Niye büyükannemi orda bıraktın” diyordum; ama, ben o zamanlar zavallı annemin ruhunda neler olup bittiğini anlayamazdım. Biz kabilemize yetiştik. İki gün sonra, bizden sonraki kabilenin insanları gelip, çakallar tarafından parçalanmış yaşlı bir kadının cesedini gördüklerini anlattılar.

Oldukça uzun bir süre yürüdükten sonra, karanlık basmak üzereydi. Emir geldi : Fırat'ın kıyısındaki bir açıklıkta oturacaktık; ne ekmek vardı, ne de yiyecek. Açız. Ordan birkaç kişi gelip annemle konuşmaya başladılar; ona : “kocan öldü; diğer çocukların da; bu çocuğa bakamazsın; bu da açlıktan ölür; ver onu yetimhaneye götürelim; orda onu beslerler” dediler. Annem de belli ki : “dört kızım açlıktan öldü, hiç olmazsa bu küçük hayatta kalsın” diye düşündü; beni o adamlara verdi; avucuma da bir avuç kuru üzüm doldurdu; “Al! yolda yersin...” dedi.

O adamlar beni alıp, başka birkaç çocukla beraber götürüp Kürt adamlara teslim ettiler. Baktım ki, orası kocaman ahır gibi bir oda; içine tepe gibi saman yığılmış. O samanların üstünde, yaşları 3 ile 7 arasında değişen iki-üç yüz çocuk vardı. Onlar uyuyordu; birinin kalçası diğeri için yastık görev görüyordu. Beni de götürüp o Kürtlere verdiler. Onlar bizim gözetmenlerimizdi. Benim de açken uykum götürdü; yığının üstünde uyudum. Sabah bir gürültüyle gözlerimi açtım. O Kürt gözetmen karılardan biri elinde bir ekmek tutmuş, ekmeği parçalara ayırıp köpeklerin önüne mama atar gibi fırlatıyordu. Çocuklardan becerikli olanlar saldırıp, parçaları kaptılar ve yediler; olmayanlar ise aç kaldılar. Sonra otuz-kırk çocuğu ayırıp bir arabaya doldurdular ve göturdüler. Nereye göturdüler? Ne bilelim... Orda benden biraz daha büyük bir oğlan vardı; geldi ve kulağıma : “Biliyor musun? Bunları öldürmeye götürüyorlar. Fırat'ın kenarında bir kazan su var; ateşin üstünde kaynıyor. Bu çocukları

götürüp ölsünler diye ayaklarından tutarak o kaynar suyun içine sokup çıkarıyorlar. Sonra da Fırat Nehri'ne atıyorlar. Ben de onların arasındaydım; görüp kaçtım; geri geldim. Kaçabilirsen, sen de kaç... “ diye fısıldadı.

Ama, çok küçük olmama rağmen zekâma bak! Hava kararmaya yüz tutunca, kapının yakınına gittim; annemin verdiği kuru üzümleri avucumun içine doldurup gittim kapının yanında nöbet bekleyen Kürt kadına gösterdim ve ona : “Al bunu! Kapıyı aç, dışarı çıkacağım” dedim.

O da kuru üzümleri aldı ve kapıyı açtı; kafama da bir şaplak indirdi; “Git! Kaybol!” dedi.

Ben o evden çıktım. Ne yol biliyorum, ne de yer. Karanlık basmak üzereydi. Yürümeye başladım. Gittim, gittim; bir köprü gördüm. O adamların beni bir köprünün üzerinden geçirek getirdiğini hatırladım. Köprüden geçmem gerektiğini düşündüm; ama, köprünün girişinin tahta parmaklıklarla kapatılmış olduğunu gördüm. Yanında da, tüfeğine dayanarak uyuyan bir nöbetçi-asker oturuyordu. Usulca yaklaşıp başımı parmaklıkların arasına soktum. Baş geçerse, gövde de geçer diye duymuştum. Baktım ki, başım geçiyor; gövde de geçirdim. Yavaşça köprüden geçtim. Bir kadın gördüm; belli ki, o beni tanıdı; zira, bizim kervandandı. Elimden tutup, beni annemin yanına götürdü. Allah'tan bizimkiler yerlerinden kıpırdamamışlardı. Annem beni görür görmez sevindi ve : “Bu Tanrı'nın bir mucizesi! Çünkü, ben seni Alman yetimhanesi denen yere verdim; ama, sonra pişman oldum. Tanrı bir mucize gerçekleştirdi ve sen kendin yürüyerek geri geldin ve ben sana ikinci kez tekrar kavuştum.” diyerek ağlamaya başladı.

Ertesi sabah, gürültüyle ve “Kalkın! Yürüyün!” bağırtıları arasında kervanı yeniden ayağa kaldırdılar.

Kamçılarla birinin kafasına, diğerinin sırtına, neresine rast gelirse vurmaya başladılar. Bizi koyun sürer gibi sürüyorlardı. Sıcak çöl kumunun üstünde aç, susuz yürüyorduk. İnsanlar baygınlık geçiriyor, yere düşüyor; artık yürüyemez oluyorlardı. Ben annemin elinden tutarak zar zor kafilenin gerisinden yürüyordum. Meğer kafilenin gerisinde yürüyenlerin başına daha büyük belalar gelirmiş; Çeçenler gelip soyarlar, kız, çocuk kaçırmışlar. O yüzden de geride kalmamalıymışız. Ama, o tür şeylerden kimin haberi vardı ki? Bir de baktık ki, ata binmiş vahşi bir Çeçen bize mızrakla saldırdı. Atın üstünden eğildi; annemin elinden alıp kaçırmak için beni çekiyordu. Ben dersin, daha beş yaşındayım; bağırıp, çağırmaya başladım; bir elimden Çeçen çekiyor; Çeçen beni kaçırmamasın diye diğer elimden de annem çekiyor. Çeçen güçlüydü; sonunda o kazandı; beni annemden kopardı; beni kapıp, atın üstüne aldı ve ödeme olarak da atın toynaklarının dibine beş parça kuru ekmek fırlattı; oydu benim fiyatım! Çeçen beni çadırına götürdü. Ben dersin ağlıyorum, devamlı ağlıyorum! Arap bir kadın geldi ve bana : “Niye ağlıyorsun? Canlı olduğuna sevinmelisin; zira, Çeçen seni öldürebilir diğer pek çok insana yaptığı gibi mızrağı göğsüne saplayıp öldürebilirdi” dedi.

O Çeçen beni Irak'ın Telafer adı verilen kentindeki pazara götürdü ve beni yeni Türkmen “babam”a sattı. Onun yanında beş yıl kaldım. Bütün gün karın tokluğuna çalışıyordum; evi, avluyu süpürüyor, su taşıyor, hayvanlara yem veriyordum; o tür şeyler yapıyordum. Yüzüme mavi dövme yaptılar ki, Arap görünümüne bürüneyim; adımları da Nuriye koydular. O şekilde

beş yıl yaşadım. Günün birinde de gelip, ya yetimhaneye yerleştirmek, ya da kendi ebeveynlerine teslim etmek için Ermeni çocuklarını aramaya, toplamaya başladılar. Gelip beni de bir yere götürdüler. İngiliz miydi, neydi bilmiyorum; iyi bir insandı; o bana sordu : “Ermeni misin?”

“Hayır” diye cevap verdim; zira, beş yıl boyunca bizi o kadar alıştırmışlardı ki, artık biz de Ermeni olmadığımızıza inanmıştık.

“Hiç akrabaları var mı?” dedi.

“Hiç kimsem yok” dedim, “yalnız küçük, zayıf bir annem vardı, herhalde o da ölmüştür.”

O zaman beni küçük, zayıf bir kadının oturduğu başka bir odaya götürdüler. O kadına sordular : “Bu mu senin kızın?” Ona daha önce üç kız göstermişlerdi. O da : “Hiçbiri benim kızım değil” demişti. Ama, beni görünce :”Dudakları titreyerek ağlamaya başladı; konuşmadı; yalnız : “Gayane!” dedi.

Ben annemin sesini hatırladım : “Anne!” dedim ve birbirimize sarıldık; ikimiz beraber ağlamaya başladık; ama, ben Ermenice konuşmayı unutmuşum.

1920-21 yıllarıydı. Artık İngiliz gelmişti. Arapların çadırlarında hayatta kalan Zeytunluları ve diğer yerlerden gelen Ermenileri Irak’ın Basra Şehri yakınlarındaki Nahr Omar İngiliz kamplarında topladılar; herkese ölçüyle karne karşılığı yiyecek veriyorlardı; biz de yiyorduk. Biraz kilo almaya başladık. Ama benimle alay ediyorlardı; Ermenice bilmiyordum; yüzümde de mavi dövme vardı. Zavallı annem kezzapla o lekeleri çıkarmaya çalıştı; ama, o da cildimi yaktı, büzdü ve bugüne kadar da yüzümde yanık izleri vardır. Her neyse, biraz kilo aldık, kendimize geldik. Ben artık, boylu boslu şişman bir kız olmuşum. Bir de duyduk ki, İran’ın Urmiya Bölgesi’nden göç etmiş olan Süryanilerin Celo Aşireti’ne mensup yabancılar gelip kız kaçırıyorlar. Annem beni yine kaçırırlar diye korktu, daha on iki yaşındayken beni Zeytunlu Gaypakların Sedrak’ıyla evlendirdi; o yirmi beş yaşında dindar bir adamdı.

İngilizler bize : “İsteyeni Londra’ya götürürüz; isteyene para veririz, başının çaresine bakar” dediler.

Bizim artık birkaç çocuğumuz vardı. Bağdat’ın Gelani Kampı’na gittik; orası bir Ermeni mahallesi idi. Kocam bir gün gitti, ayakkabı tamir etmeye başladı. Dört çocuğum oldu; onların hepsine de Der Zor’da şehit düşen yakınlarımla isimlerini koydum : Manvel, Danyel, Pepron ve Zıvard. Ben onun bunun evinde çamaşır yıkamaya başladım. Sonra Silekh Mahallesi’nde kendimiz için bir ev inşa ettik. 1947’de Ermenistan’a geldik; bizi Alaverdi’nin Mağard Köyü’ne götürdüler. Bize kışın soğukunda Harabe halindeki bir kilisenin yanındaki ahır verdiler; zemin topraklı. Büyük zorluklara karşı koyarak Yerevan’a taşınabildik; Nor Zeytun’da evimizi inşa etmeye başladık. Çocuklarım tek kelime Ermenice bilmiyorlardı; ama, yetenekliydi. Birkaç sene içerisinde yalnız Ermenice öğrenmekle kalmayıp, dördü de kimyager oldu; Danyel’im ise adaylık tezini savundu ve artık üniversitede ders veriyor. Şimdi

de doktora tezini hazırlıyor. O aynı zamanda şairdir; şiirlerinde kullandığı takma ad Zeytunts'tur.